

Miquel Strubell i Trueta (cur.)

La terminologia instrumentalitzada

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2015, p. 13-20

DOI: 10.2436/15.2503.02.41

Triar termes per transformar realitats

MARGARIDA SANJAUME

Cap dels Serveis d'Assessorament Lingüístic del Parlament de Catalunya

Resum

En les lleis, com en altres textos d'especialitat, la terminologia unívoca aporta precisió, funcionalitat i seguretat jurídica. Però la terminologia legislativa també reflecteix la ideologia dels grups socials i polítics dominants. Per tant, la selecció terminològica pot estar condicionada per pressions socials i polítiques, amb la intenció de visibilitzar positivament grups o fets, mitjançant l'ús de termes menys connotats, o d'invisibilitzar qüestions conflictives, mitjançant l'ús d'eufemismes. En el llenguatge legislatiu, per tant, la terminologia no compleix necessàriament el principi de neutralitat.

PARAULES CLAU: llenguatge legislatiu, selecció terminològica, ideologies, neutralitat, seguretat jurídica, univocitat, neologismes, visibilització positiva, eufemismes.

Abstract: *Choosing terms to change realities*

In laws, as in other specialized texts, unambiguous terminology provides accuracy, functionality and legal certainty. But legislative terminology also reflects the ideology of dominant social and political groups. The choice of terminology may therefore be conditioned by social and political pressures, with the aim of enhancing the visibility of either groups or events by using less connotated terms, or of increasing the invisibility of controversial issues by using euphemisms. In legislative language, therefore, terminology does not necessarily conform to the principle of neutrality.

KEY WORDS: legislative language, selection of terminology, ideologies, neutrality, legal certainty, unambiguity of meaning, neologisms, positive visualisation, euphemisms.

1. LA SELECCIÓ TERMINOLÒGICA EN EL LLENGUATGE PARLAMENTARI

Els textos que aprova el Parlament, les resolucions, les mocions, les declaracions, i especialment les lleis, segueixen els principis de claredat, precisió, concisió i neutralitat, com altres textos d'especialitat. I la terminologia, si és unívoca i coherent al llarg del text, en constitueix un element fonamental: fa que sigui precís i funcional i que compleixi també el principi de seguretat jurídica.

En les lleis hem de distingir entre la terminologia pròpiament legislativa i la terminologia específica de l'àmbit o sector que regulen.

D'una banda, són terminologia legislativa els termes jurídics que comparteixen totes les lleis, com ara els termes i les fórmules del règim sancionador, de la creació d'òrgans, de les disposicions derogatòries o de l'entrada en vigor, per exemple.

I, d'altra banda, tenim la terminologia d'una especialitat determinada, el lèxic de la matèria que regula cada llei, sigui el dret civil, la seguretat industrial, l'educació o la protecció del medi natural, per exemple. Es recomana, en bona tècnica normativa i per seguretat jurídica, que es defineixin en la mateixa llei els termes d'especialitat que s'hi fan servir, sobretot si són neologismes i sentits nous de mots comuns de la llengua.¹

L'ús i les definicions d'aquests termes són els que poden estar més sotmesos a pressions socials, ideològiques o polítiques i a possibles instrumentalitzacions. La temptació de voler canviar l'*statu quo* o la realitat ha portat alguns grups a introduir unes determinades denominacions i fins i tot a modificar les que ja circulen. Les paraules seleccionades, que reflecteixen generalment les ideologies dels grups socials i polítics dominants, no són neutres ni innòcues: l'ús d'una o de l'altra pot tenir conseqüències jurídiques, pot implicar l'atorgament de drets i fins i tot, si hi ha incompliment, l'aplicació de sancions; per tant, pot afectar la vida social i les relacions personals.

2. L'EVOLUCIÓ IDEOLÒGICA DE LES DENOMINACIONS

A vegades són els mateixos sectors socials o professionals els que pressionen perquè s'introdueixin uns termes concrets o bé els que es resisteixen a adoptar termes normalitzats per comptes de manlleus. Altres vegades el canvi terminològic respon simplement a l'evolució general de la societat.

Per exemple, el 1996 el Govern va presentar al Parlament el Projecte de llei de la *potestat dels pares*, que finalment es va aprovar com a Llei de la *potestat del pare*

1. Vegeu Agustí ESPALLARGAS (2011), «Aspectes del tractament de la terminologia en els textos aprovats pel Parlament de Catalunya: Les definicions en les lleis», a IX Jornada de la SCATERM *Terminologia i llenguatge jurídic*, Universitat Autònoma de Barcelona, 18 de maig, <<http://www.parlament.cat/departaments/docs/29061113401380.pdf>> (consulta: 25 juliol 2014).

i de la mare. En la Llei, explícitament, es justificava el canvi de *pàtria potestat* per *potestat del pare i de la mare* d'aquesta manera:

S'ha introduït, en el títol i en el contingut de la Llei, el concepte de «potestat del pare i de la mare» com a sinònim de *pàtria potestat*, emprant una terminologia que sembla més adequada als temps actuals. [...] la denominació *pàtria potestat* resulta impròpia de la regulació que es dóna en el dret modern a aquesta institució, que actualment no fa referència a una potestat autoritària, com era la *patria potestas* romana, sinó a un dret-funció en benefici dels fills, l'exercici del qual correspon tant al pare com a la mare.²

Seguint en aquest mateix àmbit, la Llei de mesures de conciliació de la vida personal, familiar i laboral del personal al servei de les administracions públiques de Catalunya, del 2006, introduïa el neologisme *família homoparental* per designar les famílies en què els progenitors són del mateix sexe:

Els continguts d'aquesta llei s'han d'adaptar i actualitzar, pel que fa a les unions estables de parella i les *famílies homoparentals*, en el moment en què la legislació general de la Seguretat Social permeti fer-ho garantint la no-discriminació d'aquestes realitats socials.³

I el 2010 la Llei del llibre segon del Codi civil de Catalunya, relatiu a la persona i la família, per primera vegada reconeixia aquestes famílies en la regulació de la filiació i feia servir el mateix neologisme, tot i que amb una certa prudència perquè aquesta denominació només apareix en el preàmbul:

La nova regulació acull també la *família homoparental*, salvant les diferències que imposa la naturalesa de les coses.⁴

Aquest terme, *família homoparental*, es va crear en català seguint els termes equivalents en francès i en anglès i per analogia amb la forma *família monoparental*, que denomina la família integrada per un sol pare o una sola mare amb fills.

I precisament amb l'objectiu de visibilitzar les famílies constituïdes per una mare sola que viu amb els fills i per combatre una terminologia considerada erròniament androcèntrica, encara va aparèixer, per analogia, el terme *família monoparental*, format amb un adjectiu inventat, *parental*, que el nostre company Jor-

2. Preàmbul de la Llei 12/1996, del 29 de juliol, de la potestat del pare i de la mare.

3. Disposició transitòria tercera de la Llei 8/2006, del 5 de juliol, de mesures de conciliació de la vida personal, familiar i laboral del personal al servei de les administracions públiques de Catalunya.

4. Preàmbul de la Llei 25/2010, del 29 de juliol, del llibre segon del Codi civil de Catalunya, relatiu a la persona i la família.

di Parramon analitzava el 2010 en la revista *PuntoyComa*.⁵ El 2012 el Consell Supervisor del Termcat va aprovar la forma *família monoparental femenina* i va descartar l'adjectiu *monomarental* perquè és «lingüísticament inadequat» i fruit d'«una mala interpretació etimològica».⁶

Un altre cas en què hi ha hagut molta vacil·lació i variació és el de la terminologia per a denominar la violència dels homes contra les dones. El 2001 el Govern va presentar al Parlament el Projecte de llei de prevenció de la *violència a la llar i en les relacions de parella*. El Parlament va acordar fer una ponència conjunta a partir d'aquest projecte per elaborar una proposició de llei de prevenció de la *violència de gènere*.⁷ S'introduïa així un altre terme sinònim. De fet, en els textos del Parlament s'han fet servir tota mena de denominacions: *violència a la llar*, *violència domèstica*, *violència familiar*, *violència de gènere*, *violència masclista* i *violència sexista*. En la tria d'aquests termes es poden detectar també posicions ideològiques ben diferents, i algunes reflecteixen una certa resistència a acceptar l'origen i la causa principal d'aquest tipus de violència.

El 2003 va acabar la legislatura sense haver arribat a aprovar la llei, i el 2007 el Govern, amb una nova composició política, va presentar al Parlament el Projecte de llei dels drets de les dones per a l'eradicació de la *violència masclista*. Quan es va aprovar, el 2008, es reconeixia la diversitat terminològica en aquest àmbit:

Les violències exercides contra les dones han estat anomenades amb diferents termes: *violència sexista*, *violència patriarcal*, *violència viril* o *violència de gènere*, entre altres. En tots els casos la terminologia indica que es tracta d'un fenomen amb característiques diferents d'altres formes de violència. És una violència que pateixen les dones pel sol fet de ser-ho, en el marc d'unes relacions de poder desiguals entre dones i homes. [...] La Llei utilitza l'expressió *violència masclista* perquè el masclisme és el concepte que de forma més general defineix les conductes de domini, control i abús de poder dels homes sobre les dones.⁸

5. Vegeu Jordi PARRAMON (2010), «“Monomarental” está bien... como chiste», *PuntoyComa: Boletín de los traductores españoles de las instituciones de la Unión Europea* (en línia), núm. 116 (gener-febrer), <http://ec.europa.eu/translation/bulletins/puntoycoma/116/index_es.htm> (consulta: 25 juliol 2014).

6. «El Consell Supervisor descarta l'aprovació de l'adjectiu *monomarental*: [...] a banda d'inexistent i innecessari, l'adjectiu **marental* és lingüísticament inadequat, inexplicable formalment com a derivat de *mare* i atribuïble només a una mala interpretació etimològica [...] *parental* no significa 'relatiu al pare', com suggereix **marental*, sinó 'relatiu al pare i a la mare', i no deriva del llatí *pater*, *-tris*, que és el que ha donat lloc a *pare*, sinó de *parens*, *-ntis* (participi present del verb *parere* 'parir'), que significa 'el pare o la mare' i que ha donat lloc a altres formes de la llengua com ara *parent* o *parentiu*, sense cap mena de vinculació semàntica amb el sexe masculí» (http://www.termcat.cat/ca/Comentaris_Terminologics/Finestra_Neologica/76).

7. *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya* (BOPC), núm. 173, 17 d'abril de 2001, p. 29.

8. Preàmbul de la Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a eradicació de la violència masclista.

La Llei fixa el terme *violència masclista* amb aquesta definició:

Als efectes d'aquesta llei, s'entén per *violència masclista* la violència que s'exerceix contra les dones com a manifestació de la discriminació i de la situació de desigualtat en el marc d'un sistema de relacions de poder dels homes sobre les dones, que, produïda per mitjans físics, econòmics o psicològics, incloses les amenaces, les intimidacions i les coaccions, tingui com a resultat un dany o un patiment físic, sexual o psicològic, tant si es produeix en l'àmbit públic com en el privat.⁹

3. LA VISIBILITZACIÓ POSITIVA

D'altra banda, hi ha sectors socials que promouen canvis terminològics en les denominacions d'alguns col·lectius que reflecteixen una tendència a l'ús de termes menys connotats, més positius i respectuosos, incloent, per exemple, la paraula *persones* en les denominacions: *persones sordes*, *persones invidents*, *persones discapacitades*. O bé fent servir la fórmula *en situació de*, per exemple: *dones en situació de violència masclista*, per a referir-se a les dones maltractades, amb la finalitat, diuen alguns experts, de no tornar a victimitzar-les.

En el cas de les denominacions referides a les persones que pateixen trastorns físics o mentals, hi ha hagut una evolució evident: des dels primers termes, *invàlids*, *disminuïts* i *minusvàlids*, es va arribar a la forma *persones amb disminució*.¹⁰ Fins i tot una resolució del Parlament instava el Govern a fer el canvi:

El Parlament de Catalunya insta el Govern a portar a terme les actuacions necessàries per a substituir el terme «*disminuïts*» pel terme «*persones amb disminució*» en tots els rètols dels edificis públics.¹¹

Més tard, es van introduir els termes *discapacitat* i *persones amb discapacitat*,¹² una denominació que va entrar al Parlament cap al 1996 i és la que s'ha fet servir fins ara. En el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans hi ha l'entrada **discapacitat -ada**, sense definició, que remet a **minusvàlid -a**, i conserva encara com a formes preferents **minusvàlid -a** i **disminuït -ïda**.

Durant la tramitació del Projecte de Llei d'accessibilitat, es van presentar es-

9. Article 3 de la Llei 5/2008, del 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista.

10. Llei 10/1993, del 8 d'octubre, que regula l'accés a l'entorn de les persones amb disminució visual acompanyades de gossos pigall.

11. Resolució 850/V del Parlament de Catalunya, del 3 de març de 1999, sobre la substitució del terme «*disminuïts*» pel terme «*persones amb disminució*» en tots els rètols dels edificis públics.

12. L'OMS publica el 1980 la Classificació internacional de deficiències, discapacitats i minusvalideses (CIDDM), que estableix els termes *discapacitat (disability)* i *persones amb discapacitat (persons with disabilities)*.

menes per substituir el terme *persones amb discapacitat* pel de *persones amb diversitat funcional*. Aquesta darrera forma, *diversitat funcional*, encara és més positiva, però té l'inconvenient que no és transparent, no visible, i a més pot induir a confusió, tot i que els mateixos grups proposin definir-la com a «discapacitat».¹³

Aquest concepte, doncs, el de les *persones amb discapacitat*, és el que més variació terminològica ha generat al llarg dels anys, perquè s'ha intentat visible cada vegada més positivament aquestes persones, sempre amb la finalitat de combatre la discriminació que puguin patir i ajudar-les a viure amb dignitat i en condicions d'igualtat a la societat.

Altres vegades les pressions per a visible també poden provocar equívocs. És el cas del terme *homofòbia*, 'fòbia als homosexuals', siguin homes o dones, que a vegades és percebut com si fes referència només al sexe masculí i n'excloués les lesbianes. Justament ara s'ha presentat al Parlament una iniciativa legislativa amb un títol redundant, perquè inclou l'*homofòbia* i la *lesbofòbia* com si fossin termes sinònims: «Proposició de llei de drets de les persones gais, lesbianes, bisexuals i transsexuals i per l'eradicació de l'*homofòbia*, la *lesbofòbia* i la *transfòbia*».¹⁴ I al Ple del Parlament d'aquest mateix 8 de maig s'ha llegit una nova declaració institucional d'adhesió al Dia Internacional contra l'Homofòbia, per commemorar que el 17 de maig de 1990 l'Organització Mundial de la Salut va eliminar l'homosexualitat de la classificació de malalties. El text d'aquesta declaració conté un paràgraf que explica que aquesta jornada inclou també la lluita contra la *lesbofòbia*, la *bifòbia* i la *transfòbia*.¹⁵ En les primeres declaracions del Parlament sobre aquesta qüestió, però, les pressions van fer que s'incloués la *lesbofòbia* al títol («Declaració del Parlament de Catalunya contra l'homofòbia, la *lesbofòbia* i la *transfòbia*») per visible les lesbianes, malgrat que ni en anglès ni en francès no hi consta aquest terme: *International Day Against Homophobia, Journée internationale contre l'homophobie*.

13. «*Diversitat funcional*: és una característica positiva inherent a l'ésser humà, on la capacitat de l'individu deixa de ser el subjecte per a ser la discriminació social i l'entorn l'objecte de canvi.»

«*Diversitat funcional física*: discapacitat que dificulta o impedeix la mobilitat o moviment del cos, o part del cos, en les activitats bàsiques de la vida diària.»

(Esmenes al Projecte de llei d'accessibilitat, BOPC, núm. 267, del 21 de febrer de 2014.)

14. Aquest projecte s'ha aprovat finalment amb aquest títol: Llei per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per a eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia.

15. «Aquesta jornada internacional anomenada *contra l'homofòbia*, en record de la data en què el 1990 l'Organització Mundial de la Salut va eliminar l'homosexualitat de la llista de trastorns sexuals, inclou també la lluita contra la *lesbofòbia*, la *bifòbia* i la *transfòbia* i, en darrer terme, contra tota discriminació per raó d'orientació afectiva i sexual.» (Declaració del Parlament de Catalunya amb motiu del Dia Internacional contra l'Homofòbia, del 8 de maig de 2014).

4. ELS EUFEMISMES: LA INVISIBILITZACIÓ

En un sentit oposat, també hi ha la voluntat d'invisibilitzar per mitjà d'eufemismes, que generalment fa servir qui pretén minimitzar, camuflar o amagar conflictes i situacions problemàtiques; en definitiva, per a no dir les coses clares, com per exemple els tristament famosos *danys col·laterals* per a referir-se a les víctimes innocents d'accions bèl·liques.

Els eufemismes, però, solen tenir una vida curta, es desgasten ràpidament. Els darrers anys hem vist desfilar pels mitjans de comunicació termes cada vegada més opacs, sobretot per referir-se a la crisi econòmica i a les seves conseqüències. Alguns d'aquests termes s'han traslladat als textos parlamentaris: per exemple, *col·lectius desfavorits* i *persones o col·lectius vulnerables*, en lloc de *persones que s'han empobrit* o *pobres*; *flexibilització del mercat laboral* per referir-se a l'*acomiadament lliure*; *plans de viabilitat*, *plans de racionalització* o *plans de reestructuració*, per comptes de *reducció* o *eliminació de llocs de treball*; *creixement negatiu* per referir-se a la *desocupació*; *ajustaments*, en lloc de *retallades*, o *externalització*, en comptes de *privatització*. L'abús d'eufemismes també pot generar redactats confusos, com aquella resolució en què s'instava el Govern a:

Presentar al Parlament un estudi sobre les *externalitats negatives* del transport privat i les possibilitats d'*internalitzar*-les com a font de finançament dels sistemes de transport públic.¹⁶

I, en un altre camp, ens hem trobat un terme tan opac com *magatzem temporal centralitzat*, que va sorgir, en altes instàncies europees, per comptes de *dipòsit temporal de residus nuclears* o, més clarament, *cementiri nuclear*, tal com es coneix col·loquialment.

5. PRECISIÓ, TRANSFORMACIÓ O MANIPULACIÓ?

Sovint també s'introdueixen substitucions terminològiques amb la intenció de transformar o negar realitats que tenen una gran càrrega política i fins i tot emocional, i en què l'ús d'un terme o altre pot tenir conseqüències jurídiques. És el cas de les denominacions de les llengües, per exemple, amb totes les implicacions polítiques, jurídiques i legals que tothom té present, com l'invent recent consagrat per la Llei de llengües d'Aragó,¹⁷ de la *lengua aragonesa propia del área*

16. Resolució 523/IX del Parlament de Catalunya, sobre l'impuls de la reactivació econòmica i sobre la incidència de l'actuació del Govern en la qualitat dels serveis públics, del 22 d'abril de 2012.

17. Ley 3/2013, de 9 de mayo, de uso, protección y promoción de las lenguas y modalidades lin-

oriental, coneguda popularment com a LAPAO, per a no dir-ne *català*; en aquest cas el canvi de nom pretén negar una realitat, la del català que es parla a la Franja.

També tenen implicacions polítiques i en alguns casos jurídiques l'ús i la definició de termes com ara *poble*, *regió*, *país*, *nacionalitat*, *nació*, *nacional versus estatal*, *nacionals versus ciutadans* (com en les diferents versions lingüístiques dels tractats de la Unió Europea, per exemple), etc. Només cal recordar les impugnacions a l'Estatut del 2006 per l'ús dels termes *nació* i *nacional*.

El cas de *país* és ben simptomàtic: per qüestions de precisió, perquè és ambigu, els lingüistes recomanem substituir la paraula *país* pel país a què es vol fer referència i que en els textos del Parlament de Catalunya sol coincidir amb *Catalunya*. I per mantenir la neutralitat del text també recomanem substituir la forma connotada *el nostre país*, més pròpia d'un altre registre lingüístic, per *Catalunya* o el país que hi correspongui. Altres vegades són els mateixos polítics els que també pretenen, aparentment, introduir precisió en el text, com, per exemple, quan presenten esmenes a un projecte de llei per substituir sistemàticament *país* per *Comunitat Autònoma de Catalunya*. Però aquesta substitució respon a una evident intenció política, perquè la forma *Comunitat Autònoma de Catalunya*, encara que és legalment impecable, no té tradició en les lleis del Parlament per a referir-se justament al país, a *Catalunya*.

Amb tots aquests exemples, se'ns confirma que la terminologia unívoca als textos parlamentaris efectivament serveix per a introduir precisió, funcionalitat i seguretat jurídica, però l'ús o la selecció dels termes a vegades vehicula ideologies i punts de vista i, per tant, no compleix necessàriament el principi de neutralitat. En tot cas, els lingüistes continuarem vetllant tant per la univocitat terminològica com per la genuïnitat i l'adequació semàntica dels termes seleccionats.

---

güísticas propias de Aragón: «[...] zona de utilización histórica predominante de la *lengua aragonesa propia del área oriental* de la Comunidad Autónoma, con sus modalidades lingüísticas.»